

בין קבלת התורה בשבועות לקבלת התורה בפורים

אבינעם נחום

תוכן המאמר:

- א. הבאת הגמ' בשבת.
- ב. הצגת השאלות שעולות מהגמ'.
- ג. הסבר הסוגיא בפשט.
- ד. הסבר הסוגיא בשבת.
 - א) דעת התוספות.
 - ב) דעת המהרש"א.
 - ג) דעת הרי"ף.
- ה. סיכום כללי שעולה בהבנת הגמ'.
- ו. הסבר המהר"ל לגמ', והקשר בין פורים למתן תורה.
- ז. הסבר כללי ותשובות לשאלות עד להבנת הקשר בין מתן תורה לפורים.
- ח. סיכום המאמר.

גמרא שבת (פ"ח.) "ויתייצבו בתחתית ההר" אמר רב אבדימי בר חמא מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים את התורה מוטב ואם לאו, שם תהא קבורתכם. אמר ר' אחא בר יעקב מכאן מודעא רבה לאורייתא. אמר רבא אף על פי כן הדר קבלוה בימי אחשורוש כדכתיב: (אסתר ט) "קיימו וקבלו היהודים", קיימו מה שקבלו כבר".

נמצאנו למדים שקיבלו בני"י את התורה פעמיים: א) בהר סיני ב) בפורים. אי"כ ישנם כמה שאלות שעולות מהנחה זאת:

- א. מהו ההבדל בין שתי קבלות התורה?
- ב. מה אפשר ללמוד מכל אחת מהקבלות?
- ג. מדוע הקב"ה כפה על בני"י את התורה אחרי שכבר אמרו נעשה ונשמע?
- ד. מדוע דוקא על בני"י?

עוד שאלות יעלו תוך כדי המאמר עצמו ועליהם נענה תוך כדי המאמר. נתחיל קודם בהבנת הגמ', מה באה הגמ' להשמיע ואיך המפרשים מתייחסים אליה ומבארים אותה.

לפי הפשט יש לבאר כך: רב אבדימי לומד: כשבני"י עמדו לפני מתן תורה בתחתית ההר, הקב"ה כפה עליהם הר כגיגית. כמו שמסביר רש"י (שמות יט, ז): "בתחתית ההר" לפי פשוטו: ברגלי ההר. מדרשו: שנתלש ההר ממקומו ונכפה עליהם כגיגית. ובאה להם התורה

בתור כפיה כי אחרת היו נקברים ע"י ההר. אמר רב אחא מכאן מודעא רבה: מכיון שקבלו את התורה מאונס, יש להם תירוץ לא לקיימה, אבל בכל זאת אמר רבא קבלו את התורה עוד פעם בימי אחשוורוש. יש לבאר מה מדובר בקטע זה.

תוספות: ד"ה "כפה (הקב"ה) עליהם הר כגיגית". שואל התוס' למה היתה כפיה הרי כבר הקדימו נעשה לנשמע? מתרץ התוס': שמא יהיו חוזרים כשיראו האש הגדולה שיצתה נשמתן.

ועוד מקשה התוס': "מודעא רבא לאורייתא" הרי קבלו את התורה בהר עיבל ובהר גריזים מרצונם, אם כן אין להם כבר מודעה וטענת אונס? מתרץ התוס': אחרי שהשביעם משה על התורה זה היה ע"פ הדיבור והרי זה כבעל כורחם, אבל בימי אחשוורוש קבלו מדעתם מאהבת הנס ומרצונם החופשי כאמור.

המהרש"א: "כפה הקב"ה עליהם הר כגיגית": כתוב בתחתית ולא תחת שהיו בתחתית ההר כגיגית שמוקפת מכל הצדדים ואם לא יקבלו מכפיה שם תהיה קבורתם כקבר. על שאלת התוס': למה היתה כפיה הרי כבר הקדימו נעשה ונשמע? מתרץ המהרש"א: כשהקדימו נעשה לנשמע, לא היתה קבלה גמורה עד שקבלו עליהם ע"י כריתת ברית ובשבועה.

"קיימו וקבלו", שואל המהרש"א: למה כתוב קיימו וקבלו הרי קבלתה של התורה קדמה לקיומה? מתרץ המהרש"א: שנאמר במס' שבועות (ל"ט). "ואת אשר איננו..." ואין להם אלא מצווה שקיבלו עליהם מהר סיני. מצוות העתידות להתחדש כגון מקרא מגילה, מנין? ת"ל "קיימו וקבלו" קיימו מה שקיבלו כבר". שנתחדשה מצות מקרא מגילה שנאמרה כמצוה שנתחדשה בהר סיני שהרי כתוב קיימו וקבלו לגבי המגילה – אלא קיימו מה שקבלו כבר מהר סיני.

הרי"ף בהבנת הגמ': הרי"ף ד"ה "דרש ההוא ... " מהמילים "וגם יום תליתאי מפרש: שדוקא קיבלו את התורה ביום השלישי כדי שלא יחשבו כאנוסים ע"י כפיית ההר כגיגית! קבלת התורה בכפייה היתה אחרי שנתיישבו בדעתם שלושה ימים והיו מוכנים לקבלת התורה. שהרי שלושה ימים לפני הקבלה בהר סיני כבר אמרו נעשה ונשמע והסכימו לקבלה במתן תורה. לכן כשבאו לחזור בהם מקבלת התורה, אחרי שראו האש הגדולה, כפה הקב"ה עליהם את התורה "שהרי היו מוכרחים לקבלה ולא לחזור בס כי הם נדונים כמאורסה" שנאמר "תורה צוה לנו משה מורשה" אל תקרי **מורשה** אלא **מאורסה**. ובני ישראל שמאורסים לתורה נתבעים להשלים את הנישואין **ולכך כפה ההר כגיגית כדין וכשורה**". "ויתיצבו בתחתית ההר" "נתייצבו בני" בקימה ועמידה שכולם ביחד אמרו נעשה ונשמע, והיה להם רצון לקבל ממילא דינם שהתורה היא כמאורסה להם ולכן חייבים לקבלה ואפילו בכפיה.

"מכאן מודעא רבה": שאם הקב"ה בא להם בטענה על זאת שלא מקיימים את התורה, יש להם פתחון פה על זאת שלא יקיימוה כי הרי קיבלוה מאונס ולא מרצון. הם רק אמרו נעשה ונשמע אבל לא התכוונו לכך שאם יבטלוה יהיה להם עונש על זה. סיכום בהבנת הראשונים את הגמ':

לגבי שאלת התוס' מדוע היו צריכים לקבל את התורה בכפיה והרי כבר לפני כן הסכימו לקבל מרצון שאמרו נעשה ונשמע. מסביר התוס' מכיון שראו האש הגדולה ורצו לחזור בהם, היתה כפיה, והכפיה היתה להם סיבה לקבלה אבל לא לקיימה.

המהרש"א מבין אחרת. מכיון שהסכימו לקבלה מרצון שאמרו נעשה ונשמע, זו לא היתה קבלה גמורה, שרואים אנו שאחרי שראו את האש הגדולה חזרו בהם. אז הקבלה מרצון לא היתה מספיק שלמה עד שקבלו את התורה ע"י כריתת ברית ושבועה.

הרי"ף – הבין, כיון שהסכימו לקבלה ע"י זה שאמרו נעשה ונשמע שהיה להם רצון בקבלתה, הקב"ה דנם כמאורסה. אחרי טקס הארוסין ואחרי שכבר היו מאורסים, לא היה שייך שיחזרו בהם והיו מוכרחים לקבל את התורה עם מחוייבות מלאה כולל עונשים על ביטולה, שנחשבו כמאורסים לה. כלומר הרצון לקבל בבחינת נעשה אף שניתן באופן סתמי – מחייב אותם לקבל כל דבר, כולל מחוייבות עמוקה. הקב"ה נזקק לזה שהרי צפה שסופם למרוד בעגל מיד ויעלם הרצון הטוב, ויזדקק הוא להענישם ומ"מ יש מודעה כיון שלא קיבלו על עצמם בפירוש עונש ביטולה, יש תירוץ שלא יקיימה.

ויש לבאר את היחס שבין כפיה לקבלה מרצון.

המהר"ל בהקדמה לאור חדש בהבנת הסוגיא

"ליהודים היתה אורה". אורה – תורה שנאמר: "כי נר מצווה ותורה אור". (משלי ו'). מדוע א"כ היו צריכים ישראל לקבל שוב את התורה בזמן אחשורוש הרי כבר קיבלוה בזמן מתן תורה?

הגמ' הסבירה: "ויתיצבו בתחתית ההר" מלמד שכפה עליהם הקב"ה את ההר כגיגית. ובכל זאת חזרו וקבלוה בימי אחשורוש. ושוב נשאלת השאלה בגמ' למה הוצרכו לקבל את התורה הרי כבר הקדימו נעשה לנשמע?

מתרץ התוס' – שמא יחזרו כשיראו את האש הגדולה. ועוד לפי התוס' נראה שמא שכפה עליהם הקב"ה הרי הוא מודעא רבה על מה שלא קיימו ישראל את התורה. ויש לשאול אף על גב שהם חזרו וקבלו את התורה בזמן מרדכי, מדוע נעשו עם ישראל על שלא קיימו את התורה עד אז והרי יש מודעא רבה שקיבלו בכפיה ויש להם את הטענה על שלא קיימו דעדיין לא חזרו וקבלו את התורה ברצון? אלא מסביר המהר"ל שנראה לומר לפי התוס': שהקב"ה ידע שהם חזרו בגלל שפחדו בחשבם בטעות שתמיד הקב"ה ידבר איתם כך ולא בגלל שרצו ולכן כפה כדי למנוע חזרה בטעות. אולם המהר"ל בעצמו הולך בדרך אחרת מתוס'. הוא מסביר שהיתה חובה על ישראל לקבל את התורה ולכן התורה באה לעם בכפייה שאם לא העולם חרב. אומרת הג"מ בע"ז (דף ג' ע"א): "מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום השישי" מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר, אם ישראל מקבלים את תורתו מוטב ואם לאו אני אחזיר אתכם לתוהו ובוהו".

והכפיה עצמה באה להם כמו דין אונס. שכתוב: "לא יוכל לשלחה כל ימיו". אותו דבר עם ישראל שנכפית עליהם התורה מאונס ונחשבת מאורסה להם. בלי יכולת להשתחרר וכמו אונס שהוא חיבור הכרחי כלומר כפוי כך גם התורה בעולם הכרחית.

"הדר קבלוה בימי אחשורוש" – מדוע היו צריכים שוב לקבלה בימי אחשורוש?

הסביר המהר"ל שהוסיפו מצוות קריאת מגילה כמו שאומרת הגמ' (מגילה יד, א) "שלא הוסיפו על התורה כלום חוץ ממקרא מגילה" וענין ההוספה הוא: שהם גילו נכונות לקבל את התורה ואפילו יותר, גם את ההוספה. שהרי אם העם מוכנים לקבל לא רק את התורה אלא גם הוספה על התורה זה מראה את רצונם האמיתי בקבלת התורה. ממילא, כשיש

הוספה יש שוב קבלת התורה שהרי כאילו קיבלו כל התורה כולה ולכן אין "מודעה רבה". וכמו שמסביר הרב דסלר (מכתב מאליהו חלק ב' – פורים) את דברי המהר"ל: "שראו בבהירות גדולה כל כך עד שהיו כמוכרחים מצד השגת שכלם לקבל את התורה וזה בהר סיני. ואילו בפורים ליהודים היתה אורה תורה. שלא היתה להם מודעה רבה כי קבלו מדעתם את מקרא מגילה במדרגה של "הסתר אסתיר" ומרצון לב גמור.

לסיכום דברי המהר"ל

הם קבלו שוב כדי שתהיה להם קבלה של התורה מרצונם החופשי ומיוזמתם. זה התבטא בכך שהוסיפו על עצמם מצוה נוספת מיוזמתם. מכאן התברר למפרע שגם הקבלה בהר סיני לא היתה רק מכוח השגת שכלם אלא גם מרצון הלב האמיתי. ולכן המן שחשב להוריד חשך לעולם, הפך ה' מחשבתו והאיר העולם. שליהודים היתה אורה של תוספת מדרגה בתורה, מדריגת ההוספה מתוך יוזמתם.

מדוע ה' נתן את התורה דוקא לישראל?

הקשר של עם ישראל לתורה: המהר"ל (תפארת ישראל עמי ט ד"ה "ובפרק קמא") מביא את המדרש (ע"ז ב:) "ה' מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן". (דברים לג, ב). מאי בעי בשעיר ומה בעי בפארן? מלמד שהחזיר הקב"ה התורה לבני עשיו ואמר להם: "רוצים לקבל את התורה?" שאלו: "מה כתוב בה?" אמר להם: "לא תרצח", אמרו לו: כל ברכות עשו – "על חרבך תחיה". ולא הסכימו לקבלה. בא לבני ישמעאל אמר להם: "רוצים לקבל את התורה?" שאלו: "ומה כתיב בה?" אמר הקב"ה: "לא תגנוב". אמרו להקב"ה: כל ברכותיו של ישמעאל: "ידו בכל ויד כל בו" ולא רצו לקבלה. בא לישראל וקבלוה – קבלוה מצד טבעם, ויש לבאר.

אומר המהר"ל מטבע הדברים שהתורה מתקשרת לישראל מצד טבעם. וכך כותב המהר"ל: "מצוות התורה שהם פעולות אלוקיות מתייחסות אל ישראל לפי מעלת נפשם והם מוכנים להם" אבל הגויים מצד חסרונם ופחיתותם אינם ראויים לקבלת המצוות שהרי זה נוגד את הגישה שלהם מצד טבעם כמו שמסביר המדרש לעיל. מובן גם מדוע גוי ששמר שבת חייב מיתה. מכיון שזה לא בטבעו וזה דבר שלא מצווה עליו. ולכן כשפנה הקב"ה לבני עשו ובני ישמעאל, שאל אותם שאלות מצד טבעם, אבל טבעם לא שייך לתורה ולכן צריכים לגשת אל השורש של אומה כדי לראות אם היא מתאימה לקבלת התורה. מכאן אפשר להבין מדוע נתן הקב"ה לישראל ולא לאומה"ע, אבל עדין יש לבאר מדוע היה צורך בכפיה כדי שיקבלו עם ישראל את התורה.

הצורך של כפיה תורה ומשמעותה

לפני שנסביר מדוע היתה כפיה על עם ישראל, מדוע קיבלו את התורה דוקא בכפיה, נבחר מהו המושג כפיה ואיך הוא מוסבר לגבינו.

בהבנת המושג כפיה יש שתי הבנות:

(א) כפיה טבעית

(ב) כפיה חיצונית

כפיה חיצונית – אדם עושה דבר מתוך הכרח ולא מתוך שהוא מתאים לו. דבר זה לא מביא לאדם תועלת אלא כפיה גרידא, ומזה מפתח האדם נוגדנים לכל מה שיסבירו לו. כפיה טבעית – מלון אבן שושן במושג כפיה מסביר: "כפה עליהם הר כגיגית". הכריח אותם לעשות דבר מה: תחת השתדלו לחבב המצות הישרות על הלבבות הוא מטילתן עליהם בתור דין, חובה וגזרה (וכל הכפיה של המצות הישרות על הלבבות באו להם מצד טבעם).

הכפיה הטבעית באה מצד טבע האדם. לדוגמא: ילד שכופים עליו שילך לבית הספר הילד מתנגד מחוסר הבנה ומחוסר מודעות. אבל הכפיה הזו שבאה מצד ההורים שמצד טבעו של הילד שייך שילך כי כפיה זו מובילה לדבר חיובי והילד יש לו "עיניים קטנות" מדי כדי להבין את התועלת לעתיד.

ואפשר להבין גם את דברי חכמים במסכת אבות פרק ג' משנה ט': "איזוהי דרך ישרה...הרואה את הנולד". מסביר קהתי במקום: שוקל בדעתו ועיני רוחו מה עלול להיוולד מהמעשה שהוא עומד לעשות. (וראיה זו מונעתו מלעשות דברים רעים...) כלומר שהקב"ה בתור בורא עולם ויסוד הבריאה ידע שהתורה מתאימה לישראל מצד טבעם ששיכת בהם התורה. וע"פ זה אפשר להבין מה הקשר של עם ישראל לתורה.

הקשר של עם ישראל לתורה בזמן מתן תורה

הקב"ה כפה עליהם את ההר כגיגית, כי התורה מצד טבעם והתורה לא יכולה להנתק מהם (כפי שכבר הסברנו לעיל) וכל העולם נברא בתנאי שיקימו עם ישראל את התורה לכן כפה עליהם שזו מציאות עם ישראל בעולם.

מסביר הרב אבינר (טל חרמון פרשת יתרו): "מצד היצירה יש כפיה אלוקית לקבל את התורה, א"א בלי תורה: קבלתה אינו דבר התלוי בבחירה – היא מחוייבת המציאות. וכך הקב"ה ברא אותנו בתור עם שרוצה בקשר ולכן זה בה מצד טבענו בה. כי אין לנו בחירה אם להיות ישראל או לא. כי מכורח המציאות נבחרנו כבחירה אלוקית והכפיה האלוקית היא לא כפיה של רצון אלא מובנה יצירת מציאות וכורח מציאות. בסיני התרוממנו להכרח הדבקות שהרימה את כל העם למדרגת "נעשה ונשמע" של הזדהות עם המהות הפנימית שלנו".

עד כאן בארנו את משמעות קבלת התורה של עם ישראל מצד טבעם בכפיה במתן תורה. עכשיו נחזור לשאלה הראשונה:
מדוע, "הדר קבלוה בימי אחשורוש"?

משמעות קבלת התורה בפעם השניה בזמן אחשורוש

מסביר הרב דסלר (במכתב מאליהו חלק ב' - פורים) "סיבת הקבלה בהר סיני שחזרו למדרגת אדה"ר בגן עדן, שלא ידע טוב ורע אלא רק בחינת אמת ושקר. וכיון שכן, היתה

חסרה להם בחינת הנדיבות, עד שחזרו וקבלו בימי אחשורוש שאז קבלו בבחינת בחירת הטוב שהיא מגדרי הנדיבות".

כמו כן, בעצם, הכפיה במתן תורה התורה לא ניתנה בשלימות. והקבלה בשלימות מתגלה בדבקתנו – לתורה "הדר קבלו בימי אחשורוש".

כמו כן בסיני קבלת התורה היתה בכפיה: של חוסר התאמה עם החיים הנפשיים הגלויים הממשיים שלנו. עוברות שנים ושוב עם ישראל מקבל את התורה והפעם בזמן אחשורוש שאז ההזדהות היתה רצינית ומחודשת – קבלת התורה מתוך הבנה עמוקה של מציאות מחייבת בקיום התורה. רואים שלאורך כל תקופת עם ישראל הגלגול הולך וגדל. גלגול שמתבטא בכל יום בקבלה מחודשת של התורה. בהסטוריה הרוחנית שלנו יוצא פורים כבן זוג וכהשלמה למתן תורה. ו"קיימו וקיבלו" של פורים הוא השלמה של "נעשה ונשמע" שבמתן תורה.

גם לפי הפשט יש לראות את ההבדל שעם ישראל מקבלים את התורה בזמן מתן תורה בראשית דרכם כעם וקשה להם יותר לקבל דברים כל כך "כבדים" ולהכנס לעולם אחר לגמרי ולכן זה היה חייב לבוא בהפתעה, כדי שיהיה להם יותר קל לקבל את התורה. לעומת ימי אחשורוש שהעם כבר עבר תקופות קשות וארוכות בגלות וצרות גם יחד וראה את התגשמות הבריאה בעולם ולכן קיבלו מתוך רצונם החופשי בידיעה ברורה שיש מציאות בעולם, שהקשר שניתן להגיע אליו הוא בזכות התורה.

לסיכום –

בארנו מה משמעות הכפיה במתן תורה ומדוע היו צריכים לקבל את התורה מחדש. שכל התורה באה לעם ישראל מצד טבעם. ובמתן תורה כל קבלת התורה לא היתה מופנמת לכן היתה חייבת לבוא קבלת תורה בפעם השניה שתהיה מופנמת מתוך נדיבות. כי הרי שמחה והכרת הטוב ע"י הניסים שנעשו להם מביאה אותם לנדיבות. לכן מובן, מדוע דוקא בפורים קיבלו את התורה בנדיבות ואהבה.

ויש לדעת שככל שתגדל הכרת הטוב גם תגדל הנדיבות ואהבת ה' יתברך, ובעז"ה נזכה שתהיה התחדשות בקבלת התורה מידי יום ויום. ותגדל הכרת הטוב שככל שתגדל נקבל את התורה מחדש עד לביאת גואל צדק שאז נקבל את התורה כקבלת התורה האמיתית והשלמה.